

AVOIMISSA OPPIMISYMPÄRISTÖISSÄ AKTIIVISEKSI KANSALAISEKSI

TL 3: Työmarkkinoiden toimintaa edistävien osaamis-, innovaatio- ja palvelujärjestelmien kehittäminen

Kehittämishjelmasta vastaava asiantuntija: Kulttuuriasiainneuvos Kirsti Kekki
KUPO/KY, Puh. (09) 160 77240, kirsti.kekki@minedu.fi

Muut asiantuntijat:

Kehittämispäällikkö Jouni Kangasniemi, Puh. (09) 160 77264

Erikoissuunnittelija Tommi Karjalainen, Puh. (09) 160 77325

Ylitarkastaja Ulla-Jill Karlsson, Puh. (09) 160 77436

Ylitarkastaja Henna Antila, Puh. (09) 160 77032

Rahoittava viranomainen Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, yhteyshenkilö
ylitarkastaja Satu Huikuri, Puh. 040 546 5037, satu.huikuri@ely-keskus.fi

KEHITTÄMISOHJELMAN PERUSTELUT, SISÄLTÖ JA LISÄARVO

Yhteiskuntapoliittinen perustelu

Aktiivinen kansalaisuus luo perustaa tulevaisuuden osaamista ja osallistumista korostavalle yhteiskunnalle. Avoimet oppimisympäristöt mahdollistavat osaltaan kattavan osallistumisen yhteiskunnan eri toimiin. Avoimille oppimisympäristöille ominaisia piirteitä ovat mm.

- vapaa pääsy tiedon tuottamisen tekniikoihin, julkaisuvälineisiin ja vuorovaikutuskanaviin sekä niiden käyttötaito
- vapaa pääsy julkisiin varoin tuotettuihin verkossa oleviin perusaineistoihin
- taito käyttää laitteita ja erilaisia tietoresursseja
- mahdollisuus saada henkilökohtaista ohjausta uusien kansalaistaitojen omaksumisessa
- toiminnan avoimuus, luotettavuus ja läpinäkyvyys
- yksilöiden yhteistoiminnalliset tavoitteet
- verkostomainen toimintatapa sekä
- vertaistuotanto ja vertaisoppiminen

Avoin oppimisympäristö ja aktiivinen kansalainen

Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tässä ohjelmassa sitä kokonaisuutta, jolla mahdollistetaan muodollinen ja ei-muodollinen oppiminen, osallistuminen ja sitä tukeva muu toiminta. Avoin oppimisympäristö tuo saataville oppimateriaalin, kaikille kansalaisille tarkoitetun perusaineiston ja lisäksi laitteistojen ja aineistojen käytön ohjauksen. Oppimisympäristön käsitteeseen kuuluvat fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja tekninen oppimisympäristö.

Verkostomaisilla toimintatavoilla ja poikkihallinnollisilla toimilla on ensisijainen merkitys oppimisympäristöjen kehittämisessä. Oppilaitosverkosto on tulevaisuudessa nykyistä harvempi. Elinikäinen ja ei-muodollinen opiskelu lisääntyvät. Aktiivisten ikääntyvien määrän lisääntyminen tuo uusia vaatimuksia etenkin vapaaseen sivistystyöhön, aikuiskoulutukseen ja kunnallisiin kirjastoihin.

Kunnalliset seutukirjastot tulevat lisääntymään, mutta se ei mainittavasti vähennä enää fyysisten kirjastopisteiden määrää. Fyysisten kirjastotilojen käyttö moninaistuu. Yleisissä kirjastoissa on digitaalisten aineistojen rinnalla kirjoja ohjelmakauden lopussa noin 70 % aineistosta, kun taas korkeakoulu- ja erikoiskirjastoissa painetun aineiston korvaa lähes kokonaan ao. organisaation tieteen- ja oppiaineiden verkkoaineisto. Tämä johtuu osittain siitä, että yleinen kirjasto on ainoa paikka, missä on saatavilla laaja valikoima kaunokirjallisuutta, joka siirtyy hitaimmin digitaaliseen muotoon. Korkeakoulu- ja oppilaitoskirjastojen rinnalla kunnallinen kirjasto on keskeinen osa kaiken ikäisten oppimisprosessia ja aktiivisena kansalaisena toimimista. Virtuaalisen oppimisympäristön merkitys nousee tärkeäksi etenkin haja-asutusalueilla.

Osaamispalvelujen saavutettavuus ja tasa-arvoisuus koulutukseen pääsyssä edellyttävät verkko-opiskelun ja muiden innovatiivisten tieto- ja viestintätekniikkaa hyödyntävien ratkaisujen kehittämistä nykyistä laajemmin. Kirjasto- ja kulttuuripalvelut sekä alueen työelämä toimivat entistä aktiivisemmin eri toimijoiden muodostamissa verkostoissa.

Toimiminen aktiivisena kansalaisena tulevaisuuden yhteiskunnassa edellyttää kaikilta kansalaisilta jatkuvasti uusien taitojen oppimista. Tässä korostuvat eniten eri hallintokuntien yhteistyö sekä muodollisen, ei-muodollisen ja vertaisopetuksen vuorottelu turvallisissa oppimisympäristöissä. Henkilökohtaisen lähiohjauksen tarve lisääntyy, kun ikääntyvien, aktiivisten kansalaisten määrä kasvaa samaan aikaan kun viestintäkanavat muuttuvat.

Ohjelman suhde kansallisiin tavoitteisiin ja linjauksiin

Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelman mukaan sähköistä asiointia ja puhelinpalveluja kehitetään voimakkaasti. Niiden avulla edistetään paikkariippumatonta palvelujen saatavuutta koko maassa. Hallitus edistää harvaanasutun ja syrjäisen maaseudun kehittämistä mm. parantamalla toimivaa infrastruktuuria. Erityistä huomiota kiinnitetään julkisen sektorin palvelurakenteiden asiakaslähtöiseen uudistamiseen tieto- ja viestintätekniikkaa laajamittaisesti hyödyntämällä sekä toimintamalleja uudistamalla. Sähköisten palveluiden ja tuotteiden tarjontaa ja yhteentoimivuutta lisätään sekä mahdollistetaan avointen rajapintojen käyttöä.

Hallitusohjelmassa korostetaan (perus)opetuksen ja yleisen kirjaston saavutettavuutta ja roolia lähipalveluna. Ohjelman mukaan jatketaan toimia, joilla kehitetään verkko-opetusta, lisätään vanhempien yhteistyötä koulujen kanssa ja toteutetaan mm. oppilaitosten tietoyhteiskuntahankkeita. Lukiodien välistä ja toisen asteen koulutuksen sisäistä ja verkostomaista toimintatapaa lisätään. Ammatillisen ja aikuiskoulutuksen järjestäjäverkkoa kootaan vahvoiksi kokonaisuuksiksi ja erikoistuneiksi yksiköiksi. Lisäksi kiinnitetään lisäksi erityistä huomiota julkisen sektorin palvelurakenteiden asiakaslähtöiseen uudistamiseen tieto- ja viestintätekniikkaa laajamittaisesti hyödyntämällä sekä toimintamalleja uudistamalla.

Ohjelman mukaan vapaan sivistystyön toimintaedellytyksiä ja maahanmuuttajien sekä syrjäytymisvaarassa olevien aikuisten sivistysmahdollisuuksia kehitetään. Aikuisväestöä kannustetaan oman osaamisen ylläpitoon ja kehittämiseen. Yleisten kirjastojen roolia kansalaisten oppimisen, tietohuollon ja kulttuurin monipalvelujärjestelmänä vahvistetaan.

Valtioneuvoston periaatepäätöksen kansallisen tietoyhteiskuntapolitiikan tavoitteista vuosina 2007-2011 mukaan vauhditetaan seuraavan sukupolven verkkoteknologien käyttöönottoa. Päätöksen mukaan edistetään perustietovarantojen käytettävyyttä ja tiedon yhteiskäyttöä. Kansalaisten tietotarpeista huolehditaan. Tietojen luovutusta ja yhteiskäytön edellytyksiä selkiinnytetään. Arjen tietoyhteiskunnan kannalta keskeisiä toimenpiteitä jatketaan. Yleisten kirjastojen verkkopalveluja kehitetään uuden kirjastosukupolven aikaansaamiseksi. Kansalaisten elinikäisen oppimisen ja sähköisen asioinnin edellytykset yleisissä kirjastossa varmistetaan. Perustetaan kansallinen digitaalinen kirjasto.

Avoimissa oppimisympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi -ohjelmalla konkretisoidaan mm. edellä mainituissa asiakirjoissa esitetyt tavoitteita. Uudet toimintamallit mahdollistavat mm. alueellisesti vahvojen toimijaverkostojen kokoamisen, sivistys-, kirjasto- ja kulttuuripalvelujen saatavuuden ja eri toimijoiden erityisosaamisen.

Tieto- ja viestintäteknikan avulla voidaan edistää monipuolisesti osaamiseen liittyvien tietopalvelujen ja ohjauksen saavutettavuutta ja kohtaavuutta. Näin mahdollistetaan osaamisen kehittämisen etenkin harvaan asutuilla alueilla sekä muutoin vaikeasti saavutettavissa pienemmissä kohderyhmissä, jos ryhmät ovat maantieteellisesti eri puolilla Suomea.

Haasteet

Suurimman haasteen asettaa viestintäteknologian kiihtyvä muutos ja etenkin digitalisoituminen. Tiedon saavutettavuus ja oppimisessa tarvittavan aineiston avoin saatavuus eivät ole enää itsestäänselvyksiä. Elinikäisessä oppimisessa ja maaseutualueilla opiskelijoille lähikirjasto on ainoa paikka saada käyttää maksullisia digitaalisia aineistoja. Määrärahojen niukkuus estää usein kuitenkin tarvittavien lisenssien hankkimisen välttämättömienkin tietokantojen käyttöön. Jokaiselle kansalaiselle tarpeellisesta yleistiedon perusaineistoista suuri osa siirtyy maksullisiksi tietokannoiksi.

Tärkein haaste on opetus- ja kirjasto- ja muiden toimijoiden uudenlaisen yhteisen toimintatavan ja strategisen kumppanuuden kehittäminen. Toimintaympäristö on nopean rakennemuutoksen tilassa. Erityisiä haasteita tuovat väestörakennemuutokset ja erityisryhmien vaatimukset.

Tiedonhankintatavat ja oppimisprosessi muuttuvat. Oppija on tiedon etsijä, valikoija ja arvioija. Tämä on lisännyt erityisesti verkon kautta tulevien kysymysten määrää räjähdysmäisesti yleisissä kirjastoissa. Eri muodoissa olevien aineistojen ja verkkopalvelujen sisältöjen käyttö vaativat uutta osaamista ja taitoa. Asiakkaat tarvitsevat yhä enemmän ohjausta paitsi laitteiden käytössä, myös tiedonhaussa ja medialukutaidoissa.

Muodollisten opetusmenetelmien rinnalla omaehtoinen tiedonhankinta lisääntyy. Informaatiotulva moninaistuu entisestään, jolloin itselle tärkeän tiedon löytyminen on yhä haasteellisempaa. Korkeakoulu- ja oppilaitoskirjastojen rinnalla yleiset kirjastot ovat tulleet avainasemaan oppimistavoitteen toteuttamisessa ja elinikäisessä oppimisessä.

Yhteistyönä toteutettava oppilaan ja opiskelijan tietohuolto ja ohjaus ovat opetustoimelle ja yleisille kirjastoille uusi haaste. Suomessa yleiset kirjastot ovat pyrkineet tähän asti palvelemaan monipuolisesti koulujen ja vapaan sivistystyön tarpeita. Oppimisen muututtua itsenäistä tiedonhakua korostavaksi uusien yhteistyömallien ja hyvien käytäntöjen kehittäminen oppijan tietohuoltoon on välttämätöntä. Yliopistoissa tiedonhallintataitojen opetus on jo osa yliopisto-opetusta.

Kuntalaiset ovat ottaneet yleiset kirjastot viime vuosina paikoiksi, joista haetaan aktiivikansalaistaidoissa ja informaatiolukutaidoissa tarvittavaa ohjausta ja opetusta. Kirjastot eivät selviä tästä yksin, vaan tarvitsevat muiden toimijoiden kumppanuutta.

Tavoitteet

Kehittämishajelman tavoitteena on lisätä elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia ja tasa-arvoa, sosiaalista koheesiota sekä monipuolisempia koulutus- ja kulttuuripalveluja eri-ikäisten oppijoiden ulottuville. Oppilaitoksia, vapaata sivistystyötä ja yleisiä kirjastoja kehitetään toiminnaltaan joustaviksi ja avoimiksi oppimisympäristöiksi. Näin oppimisympäristöissä voidaan tarjota avoimia opiskelu- ja kehittymismahdollisuuksia kaiken ikäisille kansalaisille sosioekonomisesta taustasta ja asuinpaikasta riippumatta.

Tavoitteena on kansalaisten hyvä sivistystaso ja kansalaistaitojen osaamisen varmistaminen turvaamalla opetuksen, sivistyksen ja kulttuurin tasa-arvoinen saatavuus ja laatu maan eri osissa. Eri toimijat tarjoavat asiantuntemustaan, ohjausta ja aineistoja verkon ja dynaamisten yhteistyöverkoston oppimisympäristöjen välittämällä ja tuottavat helpokäyttöisiä aineistoja ja palveluja.

Tavoitteena on rakentaa luontevat vuorovaikutus- ja digitaaliset yhteydet/järjestelmät sekä verkostoja eri toimijoiden kesken niin, että käytössä olevat tilat ja palvelut edistävät elinikäisen oppimisen, tiedonhankinnan taitojen ja aktiivisen kansalaistoiminnan tarpeita. Ohjelmalla nostetaan eri toimijoiden asiantuntijuutta ja tietoperustaa. Luodaan uudenlaista yhteistyötä vakaaksi perustoiminnaksi.

Tavoitteena on luoda verkostomaisesti toimivia, erilaisia oppimisympäristöjä sekä varmistaa niiden avoin saavutettavuus. Oppimista tukevissa verkostoissa (fyysisissä ja virtuaalisissa ympäristöissä) painotetaan niiden monikäyttöisyyttä, esteettömyyttä ja sitä, että eri yhteisöt voivat hyödyntää niitä perinteisten aikataulujen ulkopuolella tai rinnalla. Avoimia oppimisympäristöjä luodaan koulutus-, kirjasto-, kulttuuri- ja työelämän organisaatioiden (julkinen ja yksityinen) sekä kansalaisjärjestöjen asiantuntijoiden välisenä yhteistyönä. Tehostetaan kansainvälistä yhteistyötä.

Ohjelman avulla vahvistetaan oppijoiden omatoimisen tiedonhaun taitoja. Tavoitteena on, että oppijat osaavat jäsentää ja arvioida tietoa itsenäisesti. Kirjasto- ja tietopalvelujen käyttötaito eli tiedonhallintataidot nopeuttavat opiskelua ja helpottavat opintojen loppuun saattamista. Tiedonhallintataidoilla tarkoitetaan tässä valmiutta etsiä, arvioida ja käyttää

monipuolisesti erilaisia tietolähteitä, aineistoja ja niiden sisältöjä. Ne vähentävät ja ehkäisevät alueellista, tiedollista ja muuta syrjäytymistä ja eriarvoisuutta. Eri-ikäiset oppijat kohtaavat ja osaamista kehitetään yhteisöllisesti vuorovaikutuksessa eri toimijoiden kanssa.

Viestintäteknologian muutoksista ja informaatiotulvasta huolimatta tavoitteena on turvata tasapuolinen digitaalisten aineistojen saatavuus ja saavutettavuus. Tavoitteena on saada erityyppisten kirjastojen tietovarannot käyttöön uudella tavalla ja jo valmiit julkisin varoin tuotetut verkkoaineistot avoimeen käyttöön. Yleisten kirjastojen uuden sukupolven helppokäyttöisten, vuorovaikutteisten verkkosisältöjen tuottaminen ja niiden saaminen yleiseen käyttöön on välttämättömiä, sillä tässä suhteessa yleiset kirjastot ovat jääneet jälkeen muista maista.

Ohjelman avulla arkipäivän tietoyhteiskunta- ja tiedonhallintataidot saadaan arkipäiväiseksi kansalaistaidoksi, jolloin mm. aktiivisten ikääntyvien kansalaisten elämänlaatu paranee. Tavoitteena on parantaa kouluttajien ja ohjaajien antaman opastuksen laatua ja lisätä sen määrää.

Toiminnan kohderyhmä, sisällöt ja tulokset

Valtakunnallisen ohjelman toimijoita ovat opetustoimi, aikuisopetus, vapaa sivistystyö sekä kirjasto- ja kulttuuritoimi ja näiden henkilöstö, erilaiset (kansalais)järjestöt ja alueen työelämän organisaatiot. Verkoston jäsenenä voivat toimia myös opetustoimen kaikki asteet, eri hallinnonalojen muut toimijat, jotka ovat kiinnostuneita kehittämään opetussuunnitelmiin tai ei-muodolliseen opetukseen kiinnittyviä oppimisympäristöjä. Ohjelmalla tuetaan avointen oppimisympäristöjen kehitystyötä laaja-alaisella yhteistyöllä. Ohjelma toteutetaan projekteina.

Avoimet oppimisympäristöt ja aktiivi kansalaisuus -ohjelma koostuu neljästä toisiaan tukevasta kokonaisuudesta. Ne ovat:

1. Avointa oppimista tukevan asiantuntijuuden kehittäminen
- oppimisen ja osaamisen muotojen ja tietoperustan kehittäminen ja tätä tukevien yhteisöjen luominen
2. Avointen ja erilaisten oppimisympäristöjen kehittäminen
- kaikenlaisten oppijoiden ja osaajien kohtauspaikkojen kehittäminen
3. Aktiivinen osallisuus
- tietoyhteiskuntaosaamisen varmistaminen, digitaalisten kuilujen kurominen täydennyskoulutuksella
4. Avointen oppimisympäristöjen kehityksen ennakointi ja seuranta
- elinikäistä oppimista edistävien palvelujen kehittämisen tukeminen

1. Avointa oppimista tukevan asiantuntijuuden kehittäminen

Oppimisen ja osaamisen muotojen ja tietoperustan kehittäminen ja tätä tukevien yhteisöjen luominen

Alueellisia erilaisia oppimisympäristöjä kehitetään pedagogisesti toimiviksi aktivoiviksi ja avoimiksi oppimisympäristöiksi. Virtuaalisten ympäristöjen kehittämisessä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknikan, digitaalisten oppimis-ympäristöjen ja mediakasvatuksen

mahdollisuuksia opetuksessa ja oppimisessa. Kehitystyö edellyttää erityisesti eri oppilaitoksissa toimivien opettajien, kouluttajien ja kirjastohenkilöstön pedagogisen ja laajemmin opetukseen liittyvän kulttuurin uudistumista ja verkottumista eri asiantuntijoiden kanssa uusien toimintatapojen löytämiseksi. Avointen oppimisympäristöjen kehitystyötä tuetaan ns. kouluttaja-koulutuksella, joka on tarkoitettu myös edistämään eri toimijoiden yhteistyötä. Samalla vahvistetaan toimijoiden valmiuksia toimia monikulttuurisissa oppimisympäristöissä.

Keskeisenä toimenpiteenä on varmistaa koulujen ja oppilaitosten henkilöstön, sekä kirjastohenkilöstön pedagoginen ja ohjauksellinen osaaminen. Oppimisen muuttuessa opettajat tarvitsevat oppimistaitoihin kuuluvien tiedonhallintataitojen opetusta ja kirjastohenkilöstö syventävää tiedonhallintataitojen ja pedagogisten taitojen opetusta. Väestön koulutustason nousu ja opetustoimen kasvavat vaatimukset asettavat uusia laatuvaatimuksia kirjastohenkilöstön ydinosaamiselle eli vaativille tiedonhallintataidoille.

Tiedonhallintataitoinen henkilö

- tunnistaa tiedontarpeensa, ymmärtää, että tilanteesta selviytyäkseen hänen on hankittava tietoa,
- kykenee paikantamaan ja käyttämään monipuolisia tiedon lähteitä sekä lisäksi
- kykenee arvioimaan ja käyttämään hankkimaansa tietoa tuloksellisesti tilanteen ratkaisemiseksi.

Kaiken oppimisen kannalta on olennaista, että edellä mainittujen tahojen henkilöstö on osaavaa ja motivoitunutta ja että käytettävissä on erilaisia oppimisympäristöjä, joilla voidaan tukea oppimiseen liittyvän ajattelun uudistumista.

Opetus- ja kirjastohenkilöstön lisäkoulutus voidaan toteuttaa yhteistyössä korkeakoulujen, aikuiskoulutus- ja täydennyskoulutusyksikköjen kanssa. Aikuisväestön järjestelmällinen koulutus toteutetaan yhteistyössä vapaan sivistystyön, ikääntyvien yliopiston, aikuiskoulutusorganisaatioiden ym. sekä vertaiskouluttajien kanssa.

Eritasoisten projektien kohderyhmät voivat olla esim.:

1. Kouluttajien koulutus. Opettajien tiedonhallintataitojen kehittäminen. Tiedonhallintataitoja opettavan kirjastohenkilöstön ydinosaamisen ja ohjauksellisten taitojen kehittäminen.
2. Eri koulutusasteiden opetussuunnitelmiin kiinnittyvien aihekokonaisuuksien kehittäminen koulun ulkopuolisten kulttuurilaitosten, yhteisöjen, julkisten organisaatioiden ja pk-yritysten kanssa toimiviksi pedagogisiksi kokonaisuuksiksi.
3. Arkielämän perustiedonhallintataitojen jalkauttaminen koskemaan koko työikäistä väestöä.
4. Toiminnan vakiinnuttaminen.

2. Avointen oppimisympäristöjen kehittäminen

Kaikenlaisten oppijoiden ja osaajien kohtaupaikkojen kehittäminen

Oppimisympäristöjen toiminta nivoutuu toisaalta opetussuunnitelmiin ja toisaalta ei-muodollisen oppimisen tavoitteisiin. Keskeistä niille on se, että ne mahdollistavat opiskelun ajasta ja paikasta riippumatta (virtuaaliset oppimisympäristöt). Tavoitteena on myös hyödyntää erilaisia oppimisympäristöjä, jotka tukevat oppimista didaktisesti, pedagogisesti

(esim. opettavien sisältöjen konkretisointi ja havainnointi sekä eri oppiaineiden välisten kokonaisuuksien opettaminen). Ne mahdollistavat koulun fyysisen ympäristön, pihan ja ympäröivän lähiympäristön (esim. puisto, ostoskeskus, kulttuurilaitokset jne.) hyödyntämisen opetuksessa ja päinvastoin, muun toiminnan tukena.

Uudet ja avoimet oppimisympäristöt muodostuvat verkostoissa, joiden jäseniä ovat muun muassa koulut, oppilaitokset, korkeakoulut, vapaan sivistystyön organisaatiot, kirjastot, alueen kulttuurilaitokset (esimerkiksi museot, teatterit, näyttelytilat jne.), virastot yritykset ja muut julkiset yhteiskunnan instituutiot niin, että toiminnan sisällöt nivoutuvat luontevasti muodollisen ja ei-muodollisen opetuksen tarpeisiin.

Lähtökohtana on, että hankkeen aikana eri alueille/paikkakunnille muodostuu useiden eri hallinnonaloja edustavien asiantuntijoiden välinen verkosto ja yhteisö, joilla on valmiudet tukea aktiivisen kansalaisyhteiskunnan kehittämistä avoimissa ympäristöissä. Oppimiskeskukset palvelevat eri nuoriso- ja kansalaisryhmiä yhteiskunnan osallisuuden tarpeiden näkökulmasta katsottuna.

Kullakin alueella etsitään tarkoituksenmukaisia keinoja muodostaa palveluja joilla tuetaan opiskelua ja aktiivista kansalaistoimintaa. Hankkeissa tarkastellaan avoimien opiskeluaineistojen tarjontaa, laajempia yhteistyömahdollisuuksia oppilaitosten, kirjastojen, kulttuuripalvelujen ja alueen järjestöjen kanssa. Itse toimintaa organisoitaessa on tärkeää tarkastella yhteiskäyttöön soveltuvia tiloja, aukioloaikoja, henkilöstön sijoittumista, tietotekniikan tuomia hyötyjä sekä muita palveluita ja toiminnan johtamista.

Koulujen, oppilaitosten, yleisten kirjastojen ja eri kulttuuritoimijat huomioivia oppimisympäristöjä kehitetään alueen eri-ikäisen väestön oppimista ja osallistumista tukeviksi. Oppimisympäristöjen hyödyntäjinä voivat olla muun muassa mikroyritysten (alle kymmenen henkeä työllistävät yritykset) henkilöstö ja maaseutuyrittäjät. Avoimet oppimisympäristöt voivat edistää myös ns. epätyypillisissä työpaikoissa työskenteleviä, tilanteissa, joissa työ jaksottuu eri elämänvaiheiden mukaisesti, työelämän ulkopuolella olevien henkilöiden, kuten maahanmuuttajat, freelance -työntekijät, osa-aikaiset ja tuntityötä tekevät sekä pätkätyöläiset ym., mahdollisuuksia osallistua osaamisensa kehittämiseen.

Yleinen kirjasto poikkeaa muista opetustoimen yhteiskumppaneista siten, että niiden fyysinen verkosto kattaa tasaisesti koko maan. Jokainen Suomen kunta tarjoaa asukkailleen kirjastopalveluja sekä lähi- että verkkopalveluna. Oppimisympäristöistä lähikirjasto on ainoa paikka, jossa on valmiiksi lämpimät tilat, laitteistot, internet-yhteydet, monipuoliset aineistot, yhteistyöverkostot, sähköinen asiointi, verkkopalvelut, pitkät aukioloajat ja saatavilla on ohjausta niin verkkopalveluissa kuin fyysisessä tilassa. Kirjaston käyttäjät kattavat kaikki ikäluokat vauvasta vaariin. Jo nyt kaiken ikäiset oppijat ja etenkin perusopetuksen opettajat käyttävät kunnallisia lähikirjastoja avoimina oppimisympäristöinä. Yhteisöllistä toimintaa on jo kauan ollut kirjastoissa.

Ohjelmassa hyödynnetään erityyppisten kirjastojen jo pitkälle edennyttä keskinäistä ja seudullista verkottumista. Seudullinen yhteistyö (noin 85 -prosenttinen verkottuminen muiden kuntien kanssa) ja verkostomainen toimintatapa ovat olleet kauan kirjastojen toimintatapana. Monipuoliset, monessa eri muodossa olevat laajat tietovarannot sekä käyttäjien ohjaus ovat kirjastojen vahvuus myös verkkotarjonnassa ja -kilpailussa. Millään muulla verkossa toimivalla taholla ei ole vastaavaa määrää tieto- ja kaunokirjallisuutta

järjestetyssä muodossa pitkältä aikajaksolta. Lähikirjasto toimii iästä tai asuinpaikasta johtuvan syrjäytymisen ehkäisijänä ja sähköisen asiointin palvelupisteenä kaikille kansalaisille. Pitkät aukioloajat houkuttavat käyttämään tiloja ja palveluita myös iltaisin ja lauantaisin. Suomen yleisten kirjastojen käyttö- ja lainausaste asukasta kohden on kansainvälisen vertailun kärkipäässä. Kirjastoissa tehdään noin 100 milj. lainaa vuodessa, fyysisiä ja www-käyntejä on noin 100 milj. vuodessa. Ammattihenkilöstöä koko maan kirjastoissa on vain noin 3 000.

Toimenpiteitä avointen oppimisympäristöjen kehittämiseksi

- koulutusorganisaatioiden, kirjastojen, kulttuurilaitosten ja monipuolisten oppimisympäristöjen saavutettavuuden varmistaminen
- koulujen, oppilaitosten, kirjastojen ja muiden lähiyhteisöjen kanssa tehtävä kokonaisvaltainen oppimisympäristöjen kehittäminen
- erilaisten (fyysinen, pedagoginen, didaktinen) oppimisympäristöjen hyödyntäminen opetuksessa ja monipuolisten opetusmenetelmien kehittäminen
- eri-ikäisten tarpeiden huomioiminen oppimisympäristöjen kehittämisessä ja hyödyntämisessä
- oppimisympäristöjen houkuttelevuuden kehittäminen
- jo tuotettujen digitaalisten aineistojen saatavuuden parantaminen
- yleisesti kiinnostavien digitaalisten aineistojen ja oppimateriaalin saaminen kaikkien käyttöön yleisten kirjastojen kautta
- digitaalisten aineistojen käyttötaidon varmistaminen
- yhteistyörakenteiden ja -mallien luominen ja levittäminen
- yhteistyöverkostojen luominen

Koulujen, oppilaitosten, kirjastojen ja paikallisten kulttuurilaitosten välisen yhteistyön menetelmiä ja innovatiivisia käytänteitä vakiinnutetaan luontevaksi osaksi alueellista yhteistyötä. Alueellisilla hankkeilla kehitetään kouluista, oppilaitoksista, yleisistä kirjastoista ja muista lähiyhteisöistä joustavia oppimisympäristöjä ohjatun ja omatoimisen opiskelun tueksi.

Projektit voivat tuottaa uusia toisistaan eroavia avoimen oppimisympäristön digitaalisia ympäristöjä ja -aineistoja pitkien etäisyyksien alueille, kielialueille, pendelöintialueille jne., jotka suunnitellaan alunperin koko maan käyttöön.

3. Aktiivinen osallisuus

Tietoyhteiskuntaosaamisen varmistaminen, digitaalisten kuilujen kurominen täydennyskoulutuksella

Oppimisympäristöjen kehittämisen rinnalla koulutusta suunnataan tukemaan aktiivista kansalaisuutta ja osallisuutta tietoyhteiskunnassa. Tätä myös tukevat kehittämisohjelman osana järjestettävät koulutusohjelmat.

Korkeakoulujen, muiden oppilaitosten, kirjastojen, kulttuurilaitosten, kansalaisjärjestöjen sekä eri sidosryhmien kanssa kehitettävissä oppimisympäristöissä tarjotaan eri-ikäisille oppijoille mahdollisuuksia kehittää elinikäisen oppimisen, tiedonhankinnan- ja kansalaisvaikuttamisen taitoja ja edellytyksiä.

Koulutusta voivat järjestää korkeakoulut, oppilaitokset, aikuiskoulutusta antavat, vapaa sivistystyö, kirjastot sekä järjestöt yhdessä.

Avointen oppimisympäristöjen käyttöä tukevan koulutuksen aiheena ovat muun muassa:

- osallistuminen ja vuorovaikutus tietoyhteiskunnassa,
- sähköinen asiointi ja digitaalipalveluiden käyttö,
- yhteydenpito ja harrastustoimintaan liittyvät tietoyhteiskuntataidot,
- omaehtoinen sisältötuotanto (mukaan lukien tekijänoikeusasiat) ja
- avoimeen (aikuis)opiskeluun liittyvä osaaminen (ml. verkko-opiskelun ja tiedonhankinnan taidot)

Toimenpiteiden ansiosta aktivoitavia ryhmiä ovat

- aktiivitaitoja vailla olevat kansalaiset
- pk-yritysten työntekijät ja maatalousyrittäjät työskennelevät
- eri kulttuurivähemmistöjen edustajat ja maahanmuuttajat
- muut aktiivisen työelämän ulkopuolella toimivat erityisryhmät (freelancer - työntekijät, kotiäidit, jne.)

4. Avointen oppimisympäristöjen kehityksen ennakointi ja seuranta

Elinikäistä oppimista edistävien palvelujen kehittämisen tukeminen

Avointen oppimisympäristöjen kehittämisen laadullinen seuranta voidaan tehdä rahoittavan viranomaisen oman tuotannon projektina ja/tai kolmannelle organisaatiolle osoitettavana tehtävänä.

Avointen oppimisympäristöjen kehityksen ennakointi ja seuranta tukee tutkimuksellisin ja muiden vastaavin toimenpitein koko kehittämisohjelman toteuttamista, rahoittavan viranomaisen toimintaa ja ohjausryhmän työtä.

Kehittämisohjelmassa käynnistetään enintään kolme kaikkia ohjelman toimia seuraavaa ennakointi- ja seurantaprojektia.

Kehittämisohjelman perustat

Kehittämisohjelma perustuu:

- hallituksen ohjelmaan
- Lissabonin strategian Suomen kansalliseen toimenpideohjelmaan

sekä seuraaviin keskeisiin kehittämisstrategioihin ja -ohjelmiin:

- Luovuusstrategia (OPM 2006:43)
- Kansallinen tietoyhteiskuntastrategia 2007 - 2015 (VNK 2006)
- Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta (OPM 2003:20)
- Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisen tietoyhteiskuntapolitiikan tavoitteista vuosina 2007-2011
- Alueiden vahvuudeksi -kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston aluekehittämisen toimenpideohjelma 2003 - 2013 (OPM 2003:22)
- Kirjastostrategia 2010; Tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikka. (OPM 2003:1)

- Kirjastojen kehittämisohjelma 2006-2010. Kirjasto maaseudun taajamien monipalvelukeskuksena. (OPM 2006:44)

Päävastuullinen organisaatio

Opetusministeriöllä on kokonaisvastuu. Rahoittajaviranomainen on Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY). (*Aluehallintouudistus 1.1.2010 alkaen*)

Valtakunnallisen teeman koordinaatiomekanismit ja yhteys aluekehitykseen

Valtakunnallinen ohjaus tapahtuu opetusministeriön asettaman ohjausryhmän ja valmisteluryhmän avulla. Kehittämisohjelman ohjausta ja seuranta varten opetusministeriö asettaa ohjausryhmän, joka koostuu eri tahojen asiantuntijoista. Ohjausryhmän puheenjohtaja on ministeriöstä. Lisäksi ohjausryhmään kuuluu opetusministeriön kehittämisohjelmasta vastaava asiantuntija sekä rahoittavan viranomaisten edustaja. Ohjausryhmällä on asiantuntijapohjainen valmisteluryhmä, jota vetää opetusministeriössä toimiva kehittämisohjelmasta vastaava asiantuntija. Ohjausryhmä huolehtii siitä, että kehittämisohjelman rahoitus suuntautuu kansallisen kehittämisen kannalta keskeisiin toimiin. Ryhmä seuraa kehittämisohjelman tavoitteiden toteutumista myös alueosioiden osalta ja varmistaa, että eri alueosioista rahoitetut toimet täydentävät ja tukevat toisiaan.

Rahoittavana viranomaisena toimii Lapin ELY-keskus, joka toteuttaa projektihaut ohjausryhmän päättämien suuntaviivojen pohjalta ja vastaa projekteihin liittyvästä koko maata koskevasta rahoituspäätöksenteosta, maksatuksesta sekä hankkeistamiseen ja hankehallintoihin liittyvästä neuvonnasta.

Yhteys aluekehitykseen tapahtuu alueellisen, muun muassa lääninhallitusten kanssa tehtävän, yhteistyön kautta.

Toimenpiteiden toteuttamisessa korostuu poikkihallinnollisuus ja yhteistyö päävastuullisen ministeriön lisäksi muiden ministeriöiden, läänien, maakuntien ja kuntien, alueellisten koulutusorganisaatioiden sekä muiden toimijoiden kanssa.

Rahoittava viranomainen (ELY) ja hankkeen ohjausryhmä huolehtivat projekti-informaatiota laatiessaan, että kehittämisohjelman rahoitus ohjautuu mahdollisimman tasapuolisesti eri puolelle maata. Ohjausryhmä seuraa säännöllisesti rahoituksen jakautumista kehittämisohjelman eri teemoihin ja eri alueille.

Lisäarvo kansalliseen toimintaan ja EU -rahoituksella tehtävä osuus

ESR-rahoituksen lisäarvo syntyy keskitetystä panostuksesta uusiin oppimis-ympäristöihin ja sektorit ylittävästä yhteistyöstä. Nykyinen rahoitus kattaa tällä hetkellä toimijoiden olemassa olevan toiminnan peruskustannukset. ESR-rahoitus kohdentuisi toiminnan ja palvelujen edelleen kehittämiseksi. Ohjelman hankkeilla parannetaan laajasti oppimisympäristöjen kokonaistoimivuutta ja innovatiivisten yhteistyö-rakenteiden luomista ja hyvien toimintamallien levittämistä.

Lissabonin 2010 tavoitteiden mukaisesti koulut ja oppilaitokset yhdistetään internetiin ja samalla niistä kehitetään monipuolisia ja avoimia oppimiskeskuksia, jotka palvelevat kaikkia.

Euroopan unionin rahoituksella toteutetaan seuraavat tehtävät:

- Esteettömien oppimisympäristöjen kehittäminen kouluissa ja oppilaitoksissa ja toiminnan edellyttämä rakenteellinen uudistaminen ja osaamisen kehittäminen.
- Kirjastojen roolin ja tehtävien vahvistaminen tietoyhteiskuntapalvelujen ja tietohuollon tuottamisessa.
- Koulujen, oppilaitosten ja yleisten kirjastojen kehitettäväksi ja joustaviksi oppimisympäristöiksi ohjatun ja omatoimisen opiskelun tueksi. Yleisten kirjastojen toiminnan kehittäminen maaseudun uusien elinkeinojen, etätyön ja etäopiskelun tukena.
- Avointen oppimisympäristöjen kehittäminen omaehtoisen ja tavoitteellisen opiskelun sekä tiedonhankinnan tueksi, itseilmaisun ja vaikuttamisen taitojen tukemiseksi ja erityisryhmien tietoyhteiskuntaosallisuuden varmistamiseksi.
- Tiedon yhteiskäytön edistäminen ja toimivan tietojärjestelmäarkkitehtuurin kehittäminen opetukseen, oppimiseen ja kirjastotoimeen.
- Uuden sukupolven verkkokirjastopalvelujen tuottaminen.
- Helppokäyttöisten vuorovaikutteisten verkkosisältöjen tuottaminen.
- Oppilaitos- ja kirjastohenkilöstön pedagogisen osaamisen sekä ohjaustaitojen kehittäminen. Kirjastohenkilöstön ydinosaamisen vahvistaminen.

Yleiset ohjaavat periaatteet

Tasa-arvo

Oikeus ja kyky tietoon, kansalaisuuteen, itseilmaisuuksiin ja luovuuteen.

Tiedon saavutettavuus. Eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentäminen.

Kumppanuus

Luottamus, avoimuus, yhteistyö ovat ohjelman tärkeimmät arvot. Ohjelma edistää ja vahvistaa eri hallintokuntien välisiä kumppanuuksia. Verkostoituminen ja kumppanuudet ovat olennaisia avointen oppimisympäristöjen kehittämisen ja hyvien käytäntöjen jakamisen kannalta. Ohjelmassa luodaan turvallisia, vahvoja yhteisöjä ja otetaan huomioon mm. alueen erityistarpeet.

TOIMEENPANOSUUNNITELMA

Kehittämishojelman hallinto ja toteutus

Ohjelmakokonaisuus käynnistetään syksyllä 2007. Ohjelma toimii käytännössä projekteissa, jotka käynnistetään vuoden 2008 alkupuolella.

Ohjelman päärahoittaja on ESR ja valtio. Päävastuullinen ministeriö on opetus-ministeriö. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimii opetusministeriön kulttuuripolitiikan osaston ylijohtaja. Hallinnointiin liittyvät viranomaistoimet keskitetään Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukseen, joka vastaa toimeenpanosta.

Kehittämishjelman varsinainen toiminta tapahtuu projekteissa, jotka haetaan yleisellä haulla. Lapin ELY valmistelee ja tekee projekteja koskevat päätökset ohjausryhmän linjausten ja ohjeiden mukaisesti, valvoo rahoitettavien projektien toteutumista, laatii yhteenvedon seurantatiedoista ja väliraporteista sekä esittelee yhteenvedon ohjausryhmälle. Ohjelmassa valitaan yleisellä haulla yksi muita projekteja koordinoiva projekti, joka huolehtii projektien verkottumisesta, hyvien käytäntöjen kartoittamisesta, mallintamisesta ja tarvittaessa laatii selvityksiä sekä tutkimuksia projektin rahoituksella.

Toiminnan vaiheet ja aikataulu

Kehittämishjelma on suunniteltu toteutettavaksi vuosina 2007-2013:

- Syksy 2007: Kehittämishjelman konkretisointi ja käynnistyvien hankkeiden haku ja suunnittelu. Ennakointi- ja seurantaprojektin valinta
- Vuosi 2008 -2010: Avoimiin oppimisympäristöihin liittyvien yhteistyömallien ja verkostojen rakentaminen sekä osaamiseen liittyvän asiantuntijuuden kokoaminen alueellisesti
- Vuosi 2011-2013: oppimisympäristöjen ja osaamisen saatavuuden varmistaminen ja hyvien käytänteiden levittäminen kansallisesti.

Tulokset ja indikaattorit

Hyödynnetään Manner-Suomen ESR-ohjelma-asiakirjan liitteitä 4-5. Tarkasteltavina indikaattoreina ovat muun muassa:

- Toimintaan osallistuneiden määrä, osallisuuden varmistavaan täydennyskoulutukseen osallistuneiden määrä ja jakautuminen eri taustatekijöiden mukaan, toimivien avointen oppimisympäristöjen tavoittamien henkilöiden määrä ja alueellinen jakautuminen
- koulutuspalveluiden laatu ja vaikuttavuus
- hankkeissa syntyneiden kumppanuuksien ja verkostojen määrä.

Kustannusarvio ja rahoitus

Kehittämishjelman kokonaisrahoitus on 13 700 000 euroa. Rahoitus on määritelty koko ohjelmakaudeksi/ohjelman keston ajaksi. Virallisissa rahoituspäätöksissä tarkennetaan rahoituksen vuotuinen kohdentuminen.

1. Oppilaitos- ja kirjastohenkilöstön pedagoginen osaaminen ja ohjaustaitojen kehittäminen sekä eri ryhmien aktiivisen osallistumisen ja vaikuttamisen sekä opiskelun, tiedonhankinnan ja itseilmaisun taitojen edistäminen.
2. Avointen oppimisympäristöjen rakentaminen ja niiden toiminnan laadun kehittäminen, alueellisten yhteistyöverkostojen rakentaminen.
3. Avointen oppimisympäristöjen edellyttämien sisältöjen kehittäminen, tiedon ja sähköisten aineistojen yhteiskäytön edistäminen ja toimivan tietojärjestelmäarkkitehtuurin kehittäminen avoimeen opetukseen, oppimiseen ja kirjasto- ja kulttuuritoimeen.

4. Avointen oppimisympäristöjen kehityksen ennakointi ja seuranta.

Käytännössä ohjelman osa-alueet eivät välttämättä etene itsenäisinä kokonaisuuksina vaan eri osa-alueet voivat limittyä ohjelman toteutuksessa. Kehittämisohjelman työ on avointa ja ohjelmakauden aikana pyritään reagoimaan toiminnassa ilmeneviin muutoksiin mahdollistamalla myös erilaiset painotukset, tilanteen niin vaatiessa.